

- York. Available from: <https://www.york.ac.uk/inst/spru/research/nordic/ukpolicy.pdf> [Accessed: May 15th 2013].
9. JONATHAN, B. & FINCH, N. (2002) *A comparison of child benefit packages in 22 countries — a summary of the child benefit package of each country*. Research Report No 174. Department for Work and Pensions, London.
 10. LOHMANN, H., PETER, F. H., ROSTGAARD, T. & SPIESS K. (2009) *Towards a Framework for Assessing Family Policies in the EU*. Report No. 88. OECD social, employment and migration working papers, DIW Berlin and SFI Copenhagen.
 11. NEYER, GERDA (2003) *Family Policies and Low Fertility in Western Europe*. MPIDR Working Paper WP 2003–021. July. 2003. Rostock: Max Planck Institute for Demographic Research.
 12. SARACENO CH. & ALBERTO C. (2011) *Family policies. Concepts, goals and instruments*, 230, December. 2011. Available from: <http://www.carloalberto.org/assets/working-papers/no.230.pdf> [Accessed: January 29th 2013].
 13. SHEILA, K. & KAHN, A. (1991) *Child care, parental leave, and the under 3s. : policy innovation in Europe*. New York: Auburn House.
 14. THEVENON, OLIVIER (2011) *Family Policies in OECD Countries: A Comparative Analysis. Population and Development Review*, 37(1). p. 57–87.

Надійшла до редакції 4 червня 2014 р.

УДК 94(477.74)

Г. І. Гончарук

ПОЛІТИЧНИЙ ЗЕМЛЕТРУС В УКРАЇНІ У 1989 РОЦІ

Одеський національний політехнічний університет,
пр-т Шевченка, 1, Одеса, 65044, Україна

Гончарук Григорій Іванович, д. і. н., проф., завідувач кафедри історії та етнографії України, e-mail: kaf_histori_onpu@ukr.net

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена 25-річчю Народного Руху України за перебудову. Показано протистояння ініціаторів створення цієї першої опозиційної громадсько-політичної організації тоталітарному комуністичному режиму в столиці України і на місцях. Очолили рухівський процес передусім київські письменники та вчені Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка. Попри шалений супротив Компартії в актовому залі Київського політехнічного інституту 8–10 вересня

1989 р. відбувся Установчий з'їзд НРУ. У ньому взяли участь 1109 делегатів, які представляли близько 280 тисяч активних учасників Руху. З'їзд прийняв Статут і Програму Народного Руху України та ще низку актуальних документів. То був перший суттєвий крок у кінці ХХ століття до незалежності України. У 1990 році була прийнята Верховною Радою Декларація про державний суверенітет України, у 1991 році — Акт проголошення незалежності України. У підготовці і прийнятті цих доленосних документів одна з головних заслуг належить НРУ.

Ключові слова: Народний Рух України; Компартія України; незалежність України.

Г. И. Гончарук

ПОЛИТИЧЕСКОЕ ЗЕМЛЕТРЯСЕНИЕ В УКРАИНЕ В 1989 ГОДУ

Одесский национальный политехнический университет,
пр-т Шевченко, 1, Одесса, 65044, Украина

Гончарук Григорий Иванович, д. и. н., проф., заведующий кафедрой истории и этнографии Украины, e-mail: kaf_histori_onpu@ukr.net

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена 25-летию Народного Руха Украины за перестройку. Показано противоборство инициаторов создания этой первой оппозиционной общественно-политической организации тоталитарному коммунистическому режиму в столице Украины и на местах. Возглавили руховский процесс прежде всего киевские писатели и ученые Института литературы им. Т. Г. Шевченко. Несмотря на ожесточенное сопротивление Компартии в актовом зале Киевского политехнического института 8–10 сентября 1989 г. состоялся Учредительный съезд НРУ. В нем приняли участие 1109 делегатов, представлявших около 280 тысяч активных участников Руха. Съезд принял Устав и Программу Народного Руха Украины и еще ряд актуальных документов. Это был первый существенный шаг в конце ХХ века к независимости Украины. В 1990 году была принята Верховной Радой Декларация о государственном суверенитете Украины, в 1991 году — Акт о провозглашении независимости Украины. В подготовке и принятии этих судьбоносных документов одна из главных заслуг принадлежит НРУ.

Ключевые слова: Народный Рух Украины; Компартия Украины; независимость Украины.

G. I. Goncharuk

POLITICAL EARTHQUAKE IN UKRAINE IN 1989

Odessa National Polytechnic University,
1 Shevchenko Avenue, Odessa, 65044, Ukraine

Goncharuk Gryhoriy Ivanovych, Doctor of History, Professor, Head of the Department of history and ethnography of Ukraine, e-mail: kaf_histori_onpu@ukr.net.

ABSTRACT

This article is devoted to the 25th anniversary of the People's Movement of Ukraine for Perestroika. The author shows confrontation between the initiators of this first oppositional social and political organization and the totalitarian communist regime in the capital of Ukraine and on local levels. The People's Movement was primarily led by Kiev writers and scientists of Shevchenko Institute of Literature. Despite the furious resistance of the Communist Party, the founding congress of the People's Movement of Ukraine was held in the Assembly Hall of the Kiev Polytechnic Institute on 8–10 September in 1989. It was attended by 1109 delegates representing about 280 thousand active participants of the Movement. The congress agreed to the Charter and the Program of the People's Movement of Ukraine and a number of urgent documents. This was the first significant step to the independence of Ukraine in the late twentieth century. The Verkhovna Rada adopted the Declaration of State Sovereignty of Ukraine in 1990, and the Act of Declaration of Independence of Ukraine in 1991. The main credit for the preparation and adoption of these crucial documents largely belongs to the People's Movement of Ukraine.

Key words: *People's Movement of Ukraine; Communist Party of Ukraine; Ukraine's independence.*

2014 рік для Народного Руху України ювілейний. Йому виповнилося 25 років. Саме тоді, 8–10 вересня 1989 року, відбувся Установчий з'їзд цієї першої опозиційної тоталітарному режиму громадсько-політичної організації в актовому залі Київського політехнічного університету.

То був потужний вибух політичного вулкану всенародної вікової надії незалежності Батьківщини. Йому передував політичний землетрус, який трясив Україну з січня 1989 року. Створенню та діяльності НРУ присвячено чотири монографії [1], 11 кандидатських дисертацій [2], вісім всеукраїнських на-

укових конференцій «Народний Рух України: місце в історії та політиці» [3].

Але ще низка проблем з історії створення та діяльності НРУ залишається недослідженою.

Верховна рада України прийняла постанову «Про відзначення 25-ї річниці створення громадсько-політичної організації «Народний Рух України за перебудову».

Тоді, на початку 1989 року, Ініціативна група Народного Руху України підготувала Відозву Народного Руху України до всіх громадян Української РСР та проект Програми Народного Руху України за перебудову, який був опублікований в газеті «Літературна Україна» 16 лютого 1989 року. Авторами цих документів є київські письменники та вчені Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка [4, с. 19–38].

А вже 18 лютого 1989 року газета «Радянська Україна» опублікувала статтю «Револьюційна перебудова — кровна справа народу», у якій на основі думок представників робітничого класу і трудової інтелігенції висловлювались думки за недоцільність створення НРУ. Її негайно підтримав семінар ректорів навчальних закладів УРСР [4, с. 43]. А напередодні перший секретар ЦК Компартії України В. Щербицький проінформував ЦК КПРС в листі «О противодействии негативным тенденциям в деятельности некоторых самостоятельных объединений в Украинской ССР», в якому запевняв Москву, що ЦК Компартії України тримає під контролем «те самостоятельные объединения, которые пытаются придать своей деятельности политическую направленность, идущую в разрез с интернационалистической идеологией, принципами социализма, занимают антиперестроечные позиции» [4, с. 45].

В свою чергу партійні керівники на місцях поспішили запевнити ЦК Компартії України, що вони контролюють ситуацію про поширення ідей НРУ серед населення. Серед перших був секретар Одеського обкому Компартії України Георгій Крючков. Він з задоволенням писав ЦК Компартії України 3 березня 1989 року, що на партійних зборах Одеської обласної організації письменників не підтримана пропозиція заступника секретаря партбюро Глузцака А. С., який відвідав київських колег і запропонував обговорити проект Програми НРУ на загальних зборах. Глузцака підтримали Колісниченко А. І. та Стриже-

нюк С. С., які в різний час керували організацією СПУ та були звільнені від керівних посад за недоліки в роботі.

Далі повідомлялось, що незрозумілу позицію вичікування зайняли і редактори обласних газет «Чорноморська комуна» та «Знамя комунизма» товариші Білоус О. Г. та Мазур Ю. М. «Не дивлячись на роз'яснення та орієнтировки вони на протязі двох тижнів ухилялись під різними приводами від публікації відгуків робітників, колгоспників, представників інтелігенції на спроби створити «НРУ», показали неприйняття цього «руху»...

У зв'язку з тим, що у робочому порядку переконати товаришів Білоуса О. Г., Мазура Ю. М., Дерев'янка Б. Ф. в неприйнятності зайнятої ними позиції не вдалося, 27 лютого секретаріат обкому партії попередив їх про неприпустимості такої поведінки» [4, с. 55].

У інформації секретаря Хмельницького обкому партії ЦК Компартії України В. Купратія вже відчуваються тривожні ноти. 22 серпня він пише: «Активізуються певні кола, зв'язані з НРУ. Хмельницький координаційний центр НРУ намагається провести обласну конференцію і вибори делегатів на республіканський з'їзд Руху. Ці спроби підігріваються відповідним чином з Києва. На позиціях НРУ стоїть частина членів товариства «Спадщина» (м. Хмельницький), первинна організація товариства української мови (м. Нетішин), об'єднання «Творчість» (м. Камянець-Подільський)».

За масштабами перестороги очевидна переляканість партійних керівників самим явищем ідеї Руху. Георгій Крючков далі пише, що з метою роз'яснення позицій партійних комітетів по відношенню до «НРУ» були проведені зустрічі секретарів обкому партії з секретарями міськкому і першими секретарями райкомів партії м. Одеси, власкорами центральних і республіканських газет, радіо і телебачення, керівниками обласних організацій творчих союзів, секретарями парткомів вишів та їх заступниками по ідеології, творчими працівниками облтелерадіокомітету. Крючков доповідав, що особисто зорієнтував секретарів міськкомів і райкомів партії.

Хвиля створення Руху наростала. Головний біль керівників компартії збільшувався.

Інформація про наростання хвилі на підтримку Програми НРУ надзвичайно турбувала ЦК Компартії України. Завідувач

ідеологічним відділом ЦК КПУ Леонід Кравчук прямо-таки зі шкіри ліз, щоб зупинити народний поступ до свободи. То він інформує ЦК про нові спроби об'єднання та організаційного оформлення прихильників Народного Руху за перебудову в Київському державному університеті ім. Т. Шевченка, то він направляє в ЦК записку про доцільність перенесення головних сил у боротьбі з НРУ та іншими організаційними структурами КПУ в площину дискусій, то надсилає туди записку про заходи щодо оздоровлення ідеологічної атмосфери в Київському державному університеті імені Т. Г. Шевченка і нейтралізації діяльності НРУ в студентському середовищі тощо.

А секретар ЦК Компартії України В. Щербицький вже пише до ЦК КПРС листа іншого змісту «Про роботу партійних організацій республіки у зв'язку з активізацією дій ініціативних груп зі створення НРУ» від 7 липня 1989 року, в якому зізнається: правоохоронні органи активізують роботу по посиленню боротьби з антигромадськими екстремістськими проявами, недопущенню несанкціонованих мітингів та інших масових зібрань [4, с. 74].

Протидія партії створенню рухівських структур здійснювалась по всій Україні. Та марно. З 24 березня по 3 вересня 1989 року відбулися установчі конференції крайових (обласних) рухів у 15 областях. А ще 11 таких конференцій відбулося після Установчого з'їзду НРУ. Відчуваючи свою немічність зупинити опозиційний поступ громадян, ЦК компартії змінює тактику: від заборони Руху до спроби накинути уздечку на цей процес, щоб повернути у напрямку створення альтернативних організацій, а потім співпраці з НРУ. У листі завідувача ідеологічним відділом ЦК Компартії України Леоніда Кравчука 15 серпня 1989 року відмічалось, що лише критичних виступів недостатньо, варто підтримувати організаційно такі конструктивні програми дій, які дозволили б перехопити ініціативу у прихильників НРУ, засобом масової інформації формувати думку про можливість справжнього руху трудящих на підтримку за перебудову [4, с. 78].

А коли спроби наспіх зліпити альтернативні Руху структури не вдалися, ЦК Компартії України вирішив «співпрацювати» так, щоб загальмувати рішучий поступ громадян до зміни системи і спробувати знайти прихильників серед рухівців. Але

марно. Більше того: виступ Леоніда Кравчука на Установчому з'їзді НРУ свідчить, що керівництво партії та особисто Леонід Кравчук не тільки втратили надію на нейтралізацію рухівських хвиль, а навіть шукали шляхи співпраці з НРУ. У результаті спілкування з ініціаторами створення Руху Кравчук перетворився із опонента на друга Руху. Він, зокрема, сказав: «...для мене також з'їзд став і школою, він збагатив мої уявлення про політичні течії, він збагатив мої уявлення про те, що може бути завтра, післязавтра, куди ми йдемо, куди ми можемо прийти, але я хочу закінчити все ж таки тим, з чого розпочав. Щоб ми прийшли до суверенної України» [4, с. 264].

То була дійсно потужна школа не тільки для Кравчука, але для мільйонів громадян України. На з'їзд прибуло 1109 делегатів, які представляли близько 280 тисяч активних учасників Руху, а також осередки Руху в Литві, Латвії та Естонії. Ось як описується в стенограмі з'їзду сама зала: «Восьме вересня 1989 року. Актовий зал Київського політехнічного інституту прикрашений давніми гербами українських міст. На сцені — вигадлива конструкція з жовтих і синіх стрічок утворює слово РУХ. Майорять синьо-жовті прапори. Звучить Запорізький марш, і в єдиному пориві встає і завмирає схвильований зал. Цей марш звитяги і волі, гімн українського духу, збережений і донесений до нас роменським кобзарем Євгеном Адамцевичем, зустрічатиме делегатів щоранку, розпочинатиме всі засідання З'їзду» [5, с. 10].

Володимир Яворівський, який відкрив з'їзд як голова оргкомітету, надав перше слово відомому письменнику Олеся Гончару, який закінчив свій виступ так: «Якщо після всього, що Україна зазнала, якщо після поколінь розстріляних, депортованих, замучених по тюрмах та концтаборах народ іще зберіг себе, якщо наш дух не занепав і воля до життя не зникла, якщо сьогодні на зміну тим, що були, стають до дії, до праці нові покоління роботящих, безстрашних, здатних піднятися до найвищої єдності душ, то віряться: такому народові — жити!» [5, с. 15].

Установчий з'їзд, який працював три дні по 14 годин, ухвалив Статут та Програму Народного Руху за перебудову. Проголосив утворення нового громадсько-політичного об'єднання з самоназвою Рух та низку актуальних документів.

Саме Установчий з'їзд і те, що відбувалося навколо нього, у результаті виявився національним, соціально-історичним, політичним землетрусом, який зрушив колоніальний світогляд, свідомість українців, започаткував народження національного мислення, гідності, достоїнства, впевненості у своїх силах та незворотності процесу визволення, відродження України. То був початок кінця імперського панування на землях України і початок великого руху за незалежність Вітчизни. Відбувся вибух надії українців на свободу. То був перший суттєвий крок у кінці ХХ століття до незалежності України. У 1990 році була прийнята Верховною Радою Декларація про державний суверенітет України, у 1991 році — Акт проголошення незалежності України. У підготовці і прийнятті цих доленосних документів одна з головних заслуг належить НРУ. Історія створення та діяльності НРУ на етапі боротьби за незалежність України потребує подальшого дослідження, особливо становлення та боротьба рухівських організацій на місцях. Цей процес був драматичним, героїчним. Установчі конференції Одеської та Хмельницької обласних організацій змусили ініціаторів провести їх за межами своїх областей. Всі вони варті уваги істориків.

Література та джерела

1. Гарань О. В. Убити дракона: З історії Руху та нових партій України: [монографія] / Олексій Васильович Гарань. — К.: Либідь, 1993. — 198 с.; Ковтун В. Г. Історія Народного Руху України: [монографія] / Володимир Гаврилович Ковтун. — К.: Факт, 1999. — 407 с.; Гончарук Г. І. Народний Рух України. Історія: [монографія] / Григорій Іванович Гончарук. — Одеса: Астропринт, 1997. — 380 с.; Гончарук Г. І. Народний Рух України: Історія: 1989–1996 рр. / Григорій Іванович Гончарук. — Видання друге, доповнене. — Одеса: Астропринт, 2014. — 336 с.
2. Бондаренко С. В. Народний Рух України та його роль у національно-політичному житті наприкінці 80-х — на початку 90-х років ХХ століття : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Сергій Васильович Бондаренко; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. — Чернівці, 2006. — 20 с.; Бураковський О. З. Історія Ради національностей Народного Руху України, 1989–1993 рр. Політологічний аналіз: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / Олександр Залманович Бураковський; НАН України. Ін-т політ. і етнонац. дослідж. — К., 1999. — 20 с.; Діденко Ю. В. Народний Рух у державотворчих процесях України (1989–2002 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Юрій

- Володимирович Діденко; Чорноморський держ. ун-т ім. Петра Могили. — Миколаїв, 2009. — 19 с.; Кіндрачук Н. М. Боротьба народного руху України за незалежність України: 1989–1991 рр. : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Надія Мирославівна Кіндрачук; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. — Одеса, 2010. — 16 с.; Кучерук М. С. Роль Народного Руху України в об'єднанні національно-демократичних сил у проведенні внутрішньої політики держави (2002–2009 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Марина Сергіївна Кучерук; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. — Одеса, 2013. — 15 с.; Мардаренко О. В. Українсько-російські відносини у політичній діяльності Народного Руху України (1989–1998 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Олена Вікторівна Мардаренко; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. — Одеса, 2007. — 19 с.; Овсієнко С. Л. Діяльність Народного Руху України в умовах внутрішньопартійної кризи (1997–2002 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Станіслав Леонідович Овсієнко; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. — Одеса, 2008. — 18 с.; Піпаш В. В. Громадсько-політична діяльність Народного Руху України наприкінці 1980-х — на початку 1990-х рр.: закарпатський регіональний аспект: автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Володимир Васильович Піпаш; Ужгородський нац. ун-т. — Ужгород, 2009. — 20 с.; Тиский М. Г. Народний Рух України: Волинська регіональна організація на зламів 80–90-х років: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Михайло Григорович Тиский; НАН України. Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича. — Л., 2005. — 20 с.; Шипотілова О. П. Громадсько-політична діяльність Народного Руху України на території Миколаївщини (1989–1998 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Олена Павлівна Шипотілова; Миколаївськ. нац. ун-т ім. В. О. Сухомлинського. — Миколаїв, 2013. — 20 с.; Шановська О. А. Діяльність Народного Руху України з розробки національної програми та практичного втілення її в процесі державотворення (1989–1996 рр.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Олена Андріївна Шановська; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. — Одеса, 2003. — 208 с.
3. Народний Рух України: місце в історії та політиці: Тези доповідей першої Всеукраїнської наукової конференції (14–16 вересня 1994 року, м. Одеса) / Г. І. Гончарук (голова). — К., 1994. — 96 с.; Народний Рух України: місце в історії та політиці: Матеріали другої Всеукраїнської наукової конференції (11–12 вересня 1996 року, м. Одеса) / Г. І. Гончарук (голова). — Одеса, 1996. — 56 с.; Народний Рух України: місце в історії та політиці: Матеріали третьої Всеукраїнської конференції (10–11 верес. 1998 р., м. Одеса) / Г. І. Гончарук (голова). — Одеса: Астропринт, 1998. — 62 с.; Народний Рух України: місце в історії та політиці: Матеріали четвертої Всеукраїнської наукової конференції (14–15 вересня 2000 року, м. Одеса) / редкол.: Г. І. Гончарук (голова). — Одеса: Астро-

- принт, 2000. — 152 с.; Народний Рух України: місце в історії та політиці: Матеріали V (позачергової) Всеукраїнської наукової конференції: 14–15 вересня 2001 року, м. Одеса Г. І. Гончарук (голова). — Одеса: Астропринт, 2001. — 204 с.; Народний Рух України: місце в історії та політиці: Матеріали VI Всеукраїнської наукової конференції, 16–17 вересня 2005 р., м. Одеса Г. І. Гончарук (голова). — Астропринт, 2005. — 160 с.; Народний Рух України: місце в історії та політиці: Матеріали VII Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 20-річчю НРУ, 28–29 травня 2009 р., м. Одеса Г. І. Гончарук (голова). — Одеса: Астропринт, 2009. — 236 с.; Народний Рух України: місце в історії та політиці: Матеріали VIII Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 20-річчю незалежності України, 25–26 травня 2011 р., м. Одеса / Г. І. Гончарук (голова). — Одеса: Астропринт, 2011. — 456 с.
4. Провісники свободи, державності і демократії: Документи і матеріали. До 20-ї річниці створення Народного Руху України / Національна академія наук України, Інститут історії України, Центральний державний архів громадських об'єднань України. — К.: Інститут історії України НАН України, 2009. — 454 с.
 5. Три дні вересня вісімдесят дев'ятого. Матеріали Установчого з'їзду Народного руху України за перебудову / Ред. рада: голова М. Горинь, І. Драч, В. Дончик та ін.; Редакція «Україна, наука і культура»; Український народний рух. — К.: ВАТ «Рівненська друкарня», 2000. — 496 с.

REFERENCES

1. HARAN, O. V. (1993) *Ubyty drakona: Z istoriyi Rukhu ta novykh partiy Ukrayiny — Kill the Dragon: History of the Movement and new parties Ukraine*. Kyiv : Lybid; KOVTUN, V. H. (1999) *Istoriya Narodnoho Rukhu Ukrayiny — History of the People's Movement of Ukraine*. K: Fact.; GONCHARUK, G. I. (1997) *Narodnyy Rukh Ukrayiny. Istoriya — People's Movement of Ukraine. History*. Odesa: Astroprint; GONCHARUK, G. I (2014) *Narodnyy Rukh Ukrayiny: Istoriya: 1989–1996 rr. — People's Movement of Ukraine: A History, 1989–1996*. Odesa: Astroprint.
2. BONDARENKO, S. V. (2006) *Narodnyy Rukh Ukrayiny ta yoho rol' u natsional'no-politychnomu zhytti naprykintsi 80-kh — na pochatku 90-kh rokiv XX stolittya — People's Movement of Ukraine and its role in national politics in the late 80's — early 90-ies of XX century*: Summary of PhD thesis. Ternopil : Ternopil National Pedagogical University named Volodymyr Hnatyuk; BURAKOVSKYY, O. Z. (1999) *Istoriya Rady Natsional'nostey Narodnoho Rukhu Ukrayiny, 1989–1993 rr. Politolohichnyy analiz — History of Nationalities People's Movement of Ukraine, 1989–1993 gg. Political Science Review*. Summary of PhD thesis. Kyiv: National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Political and Ethnic Studies; DIDENKO, Yu.

- V. (2009) *Narodnyy Rukh u derzhavotvorchykh protsesakh Ukrayiny (1989–2002 rr.) — People’s Movement of Ukraine in the state building process (1989–2002 gg.)*. Summary of PhD thesis. Mykolayiv: Petro Mohyla Black Sea State University; KINDRACHUK, N. M. (2010) *Borot’ba Narodnoho Rukhu Ukrayiny za nezalezhnist’ Ukrayiny: 1989–1991 rr. — Fight People’s Movement of Ukraine for Ukraine’s independence: in 1989–1991*. Summary of PhD thesis. Odessa: Odessa I. I. Mechnikov National University; KUCHERUK, M. S. (2013) *Rol’ Narodnoho Rukhu Ukrayiny v ob»yednanni natsional’no-demokratychnykh syl u provedenni vnutrishn’oyi polityky derzhavy (2002–2009 rr.) — Role of People’s Movement of Ukraine to bring together national-democratic forces in the conduct of domestic policy (2002–2009 gg.)*. Summary of PhD thesis. Odessa: Odessa I. I. Mechnikov National University; MARDARENKO, A. V. (2007) *Ukrayins’ko-rosiys’ki vidnosyny u politychniy diyal’nosti Narodnoho Rukhu Ukrayiny (1989–1998 rr.) -Ukrainian-Russian relations in the politics of the People’s Movement of Ukraine (1989–1998 years.)*. Summary of PhD thesis. Odessa: Odessa I. I. Mechnikov National University; OVSIYENKO, S. L. (2008) *Diyal’nist’ Narodnoho Rukhu Ukrayiny v umovakh vnutrishn’opartyynoyi kryzy (1997–2002 rr.) — Activity People’s Movement of Ukraine in terms of inner crisis (1997–2002 gg.)*. Summary of PhD thesis. Odessa: Odessa I. I. Mechnikov National University; PIPASH, V. V. (2009) *Hromads’ko-politychna diyal’nist’ Narodnoho Rukhu Ukrayiny naprykintsi 1980-kh — na pochatku 1990-kh rr.: zakarpat’s’kyy rehional’nyy aspekt — Socio-political activities of the People’s Movement of Ukraine in the late 1980s — early 1990s.: Transcarpathian regional dimension*. Summary of PhD thesis. Uzhhorod: Uzhhorod National University; TYSKYI, M. H. (2005) *Narodnyy Rukh Ukrayiny: Volyns’ka rehional’na orhanizatsiya na zlami 80–90-kh rokiv — People’s Movement of Ukraine: Volyn regional organization at the turn of 80–90s*. Summary of PhD thesis. Lutsk: Lesya Ukrainka Eastern European National University; SHYPOTILOVA, O. P. (2013) *Hromads’ko-politychna diyal’nist’ Narodnoho Rukhu Ukrayiny na terytoriyi Mykolayivshchyny (1989–1998 rr.) — Socio-political activities of the People’s Movement of Ukraine in the Mykolaiv region (1989–1998 gg.)*. Summary of PhD thesis. Mykolayiv : Sukhomlinskiy National University of Mykolayiv; SHANOVSKA, O. A. (2003) *Diyal’nist’ Narodnoho Rukhu Ukrayiny z rozrobky natsional’noyi prohramy ta praktychnoho vtilennya yiyi v protsesi derzhavotvorennya (1989–1996 rr.) — Activity People’s Movement of Ukraine to develop a national program and its practical implementation in the process of nation-building (1989–1996 gg.)*. Summary of PhD thesis. Odessa : Odessa I. I. Mechnikov National University.
3. GONCHARUK, G. I. (ed.) (1994) *Narodnyy Rukh Ukrayiny: mistse v istoriyi ta politytsi. Tezy dopovidey Pershoyi Vseukrayins’koyi naukovoyi konferentsiyi — People’s Movement of Ukraine: a place in history*

- and politic. *Materials of the First All-Ukrainian Scientific Conference*. held 14–16 September 1994 at Odessa national polytechnic university. Kyiv; GONCHARUK, G. I. (ed.) (1996) *Narodnyy Rukh Ukrayiny: mistse v istoriyi ta politytsi. Materialy druhoi Vseukrayins'koyi naukovoyi konferentsiyi — People's Movement of Ukraine: a place in history and politics. Materials of the Second All-Ukrainian Scientific Conference*. held 11–12 September 1996 at Odessa national polytechnic university. Odesa : Astroprint; GONCHARUK, G. I. (ed.) (1998) *Narodnyy Rukh Ukrayiny: mistse v istoriyi ta politytsi. Materialy tret'oyi Vseukrayins'koyi naukovoyi konferentsiyi — People's Movement of Ukraine: a place in history and politics. Materials of the Third All-Ukrainian Scientific Conference*. held 10–11 September 1998 at Odessa national polytechnic university. Odesa : Astroprint; GONCHARUK, G. I. (ed.) (2000) *Narodnyy Rukh Ukrayiny: mistse v istoriyi ta politytsi. Materialy chetvertoyi Vseukrayins'koyi naukovoyi konferentsiyi — People's Movement of Ukraine: a place in history and politics. Materials of the Fourth All-Ukrainian Scientific Conference*. held 14–15 September 2000 at Odessa national polytechnic university. Odesa : Astroprint; GONCHARUK, G. I. (ed.) (2001) *Narodnyy Rukh Ukrayiny: mistse v istoriyi ta politytsi. Materialy V Vseukrayins'koyi naukovoyi konferentsiyi — People's Movement of Ukraine: a place in history and politics. Materials V (extraordinary) All-Ukrainian Scientific Conference*. held 14–15 September 2001 at Odessa national polytechnic university. Odesa : Astroprint; GONCHARUK, G. I. (ed.) (2005) *Narodnyy Rukh Ukrayiny: mistse v istoriyi ta politytsi. Materialy VI Vseukrayins'koyi naukovoyi konferentsiyi — People's Movement of Ukraine: a place in history and politics. Materials VI All-Ukrainian Scientific Conference*. held 16–17 September 2005 at Odessa national polytechnic university. Odesa : Astroprint; GONCHARUK, G. I. (ed.) (2009) *Narodnyy Rukh Ukrayiny: mistse v istoriyi ta politytsi. Materialy VII Vseukrayins'koyi naukovoyi konferentsiyi — People's Movement of Ukraine: a place in history and politics. Materials VII All-Ukrainian Scientific Conference*. held 28–29 May 2009 at Odessa national polytechnic university. Odesa : Astroprint; GONCHARUK, G. I. (ed.) (2011) *Narodnyy Rukh Ukrayiny: mistse v istoriyi ta politytsi. Materialy VIII Vseukrayins'koyi naukovoyi konferentsiyi — People's Movement of Ukraine: a place in history and politics. Materials VIII All-Ukrainian Scientific Conference*. held 25–26 May 2011 at Odessa national polytechnic university. Odesa : Astroprint.
4. HORYN, M. et al. (eds.) (2009) *Provisnyky svobody, derzhavnosti i demokratyi: Dokumenty i materialy. Do 20-yi richnytsi stvorennya Narodnoho Rukhu Ukrayiny — Harbinger Freedom, Statehood and Democracy: Documents and materials. By the 20th anniversary of the People's Movement of Ukraine*. Kyiv: Institute of History of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine.
 5. HORYN, M. et al. (eds.) (2000) *Try dni veresnya visimdesyat dev'yatoho. Materialy Ustanovchoho z'yizdu Narodnoho rukhu*

Ukrayiny za perebudovu — Three days of September eighty-nine. Materials Constituent Congress of the People's Movement of Ukraine for Reconstruction. К.: JSC «Rivne Printing House».

Надійшла до редакції 11 листопада 2014 р.

УДК 94(477):37«19»

Н. М. Кіндрачук

**ОСВІТА В УКРАЇНІ ПРОТЯГОМ 60-х рр. ХХ ст.:
ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ**

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»,
вул. Шевченка, 57, Івано-Франківськ, 76018, Україна

Кіндрачук Надія Мирославівна, к. і. н., доц., доцент кафедри історіографії і джерелознавства, e-mail: jasmin_2@list.ru

АНОТАЦІЯ

Досліджено загальні тенденції та національні особливості функціонування освіти в Україні протягом 60-х рр. ХХ ст., вивчено стан українських шкіл, вищих освітніх закладів, показано внесок освіти у формування інтелектуального та наукового потенціалу українців, проаналізовано рівень освіченості громадян, матеріально-технічне забезпечення навчального процесу, показано значення національної освіти у житті суспільства та держави, охарактеризовано суспільно-політичні фактори, що вплинули на розвиток національної освіти протягом 60-х рр. ХХ ст.

Встановлено, що КІРС — КПУ і тодішня державна ідеологія не лише визначали перспективи розвитку суспільства, а й керували його творчою діяльністю, розвитком національної освіти. Державна політика УРСР мала на меті уніфікувати, денационалізувати та централізувати українську освіту, показати шкідливість ідеології «українського буржуазного націоналізму». Підпорядкована інтересам держави освіта позбавляла молоде покоління можливості усвідомлювати себе справжніми українцями. Зміст освіти не сприяв популяризації української історії та культури, прославленню національних героїв, збереженню традицій і звичаїв, а все більш інтенсивно формував упереджене ставлення до всього українського.

Ключові слова: інтелектуальний потенціал; національна освіта; навчальний процес; українська нація; державна ідеологія; денационалізація; русифікація; уніфікація освіти.